

УДК 340.13

DOI 10.31732/2708-339X-2023-09-40-49

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Адаскалиця К. К.,

*аспірант юридичного факультету Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2716-9343>*

Дідич Т. О.,

*доктор юридичних наук доцент, професор кафедри теорії та історії права та держави Київського
Національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: tarasdid@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2442-8138>*

THE STATE OF THE SCIENTIFIC RESEARCH OF THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE FORMALIZATION OF CIVIL PROCEDURAL LAW NORMS IN THE DOMESTIC LEGAL SCIENCE

Adaskalytsia K. K.,

*Postgraduate student of "KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,
e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2716-9343>*

Didych T. O.,

*Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Theory and History of Law and State of Taras Shevchenko
National University of Kyiv,
e-mail: tarasdid@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2442-8138>*

Анотація. У статті розглянуто стан дослідження теоретико-правових аспектів формалізації цивільних процесуальних норм права серед вітчизняних науковців. Звертаючи увагу на відсутність системних досліджень у цій частині, автори запропонували синтезувати базову картину наукового уявлення з напрацювань у проблемах юридичної техніки та проблем цивільного процесу.

Актуальність даної роботи обумовлена як практичними, так і теоретичними складовими. З практичної точки зору законотворча/нормотворча діяльність потребує ефективної науково обґрунтованої методології, що дає змогу покращити відповідні якісні та кількісні виробничі показники. З теоретичної точки зору актуальність обумовлена необхідністю розширення відповідного кола наукових знань, оскільки предметних досліджень у цьому напрямку поки що не проводилось.

В роботі розглянуто місце даної проблеми у загальному колі питань юридичної науки. А також проведено аналіз дискусії серед науковців довкола деяких питань, пов'язаних з формалізацією у праві.

Окреслено рівень напрацювань проблем юридичної техніки та виокремлені ті з них, що є актуальними для формалізації цивільних процесуальних норм. В другій частині статті розкрито рівень напрацювань у проблемах цивільного процесу та виокремлено питання, які можуть бути вирішені шляхом покращення юридичної техніки формалізації.

У підсумку автори пропонують узагальнення про те, які існуючі проблеми цивільного процесу можуть бути вирішені шляхом покращення юридичної техніки формалізації відповідних норм. Таким чином, стаття висвітлює важливість дослідження теоретико-правових аспектів формалізації цивільних процесуальних норм права, розкриває основні проблеми та виклики у цій галузі, а також пропонує шляхи їх вирішення.

Ключові слова: норма права, юридична техніка, нормотворча техніка, формалізація права,

проблеми цивільного процесуального права.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 26.

Abstract. The article deals with the state of research on the theoretical and legal aspects of formalization of civil procedural law norms among domestic scholars. Noting the lack of systematic research in this area, the author suggested synthesizing a basic picture of scientific understanding based on developments in legal techniques issues and civil procedural problems.

The relevance of this article is justified by both practical and theoretical components. From a practical point of view, law-making/normative activity needs an effective scientifically based methodology, which makes it possible to improve the relevant qualitative and quantitative production indicators. From a theoretical point of view, the relevance is substantiated by the need to expand the relevant range of scientific knowledge, since subject research in this field has not yet been conducted.

The place of the problem under study in the general circle of legal science issues is considered, and an analysis of the discussion among scholars on certain issues related to legal formalization is conducted.

The level of developments in legal techniques issues is outlined, and relevant problematic aspects for the formalization of civil procedural norms are identified. In the second part of the article, the level of developments in the problems of the civil process is disclosed and the issues that can be solved by improving the legal techniques of formalization are highlighted.

In the final part of the article, the author proposes generalization on which existing civil procedural problems can be solved by improving the legal techniques of formalization of relevant norms. Thus, the article highlights the importance of the investigation of the theoretical and legal aspects of formalization of civil procedural norms, reveals the main problems and challenges in this field, and proposes ways to resolve them.

Keywords: legal norm, legal technique, normative activity, formalization of law, problems of civil procedural law.

Formulas: 0, **figure:** 0, **table:** 0, **ref.:** 26.

Постановка проблеми. Оскільки предметних досліджень саме теоретико-правових аспектів формалізації цивільних процесуальних норм права у вітчизняній юридичній науці поки не проводилось, то доцільно розпочати з визначення стану наукового дослідження у більш широких категоріях (проблеми юридичної техніки та проблеми цивільного процесу), які певною мірою розкривають розуміння і проблеми формалізації саме цивільних процесуальних норм. Це стане основою для подальших більш предметних досліджень виокремленої проблематики.

У цій роботі буде проведено огляд стану наукового дослідження проблем юридичної техніки та проблем цивільного процесу крізь призму проблем формалізації цивільних процесуальних норм.

Актуальність теми дослідження. Актуальність цього дослідження обумовлена необхідністю покращення доктринального осмислення теоретико-правових аспектів формалізації цивільних процесуальних норм права у вітчизняній юридичній науці з метою досягнення більш високого рівня їх предметного розуміння. Це надасть змогу у майбутньому здійснювати більш ефективні наукові дослідження з урахуванням специфіки юридичної техніки формалізації саме цивільних процесуальних норм.

Актуальність також обумовлюється і практичною необхідністю покращення нормотворчої техніки для досягнення кращих показників правозастосування, відповідно до завдань та мети правового регулювання суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми юридичної техніки широко досліджуються вітчизняними науковцями. Зокрема, наступні вітчизняні дослідники приділили свою увагу до цих проблем у своїх доробках: І.О. Биля, І.Д. Шутак, Ж.О. Дзейко, В.С. Нерсесянц, П.М. Рабінович, Т.О. Дідич, Г.І. Бойко, І.І. Онищук, Д.Г. Манько, В.М. Косович, Н.О. Левицька, О.М. Макеева, Р.І. Радейко, Н.М. Оніщенко, І.М. Погребний, Н.В. Пильгун, Г.Б. Поліщук, І.К. Сезонова, С.М. Глазько, Н.В. Філик.

В контексті тематики цієї роботи також варто зазначити й науковців, які досліджують проблеми цивільного процесу. До таких можна віднести: І.Е. Берестова, А.Г. Гулик, К.Б. Дрогозюк, С.В. Дяченко, О.С. Ковальчук, В.І. Козир, Ц.В. Колінько, А. Колос, А. Коцюба, В.А. Кройтор, А.О. Лесько, М. Майка, Г.І. Маруніч, Д.М. Моїсеєнко, Ю.С. Павлова, П.А. Прохоров, М.Д. Савенко, Ю.М. Самолюк, Д.В. Черемнов, М.М. Шаповал та ін.

Аналіз напрацювань зазначених вище та інших науковців у відповідних

галузях ілюструє жвавий науковий інтерес до досліджуваної проблематики, що численними напрацюваннями у дослідженнях різних аспектів під різним кутом зору. І хоча багато питань є недослідженими або недостатньо дослідженими, можна відзначити, що сучасна вітчизняна юридична наука інтенсивно працює з метою розширення та поглиблення знань у відповідному напрямку.

Мета цієї статті полягає у висвітленні стану наукового дослідження теоретико-правових аспектів формалізації цивільних процесуальних норм права у вітчизняній юридичній науці.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Проблема формалізації у праві досить обширна та складається з багатьох недосліджених і водночас актуальних для теорії та практики компонентів. Одним з таких компонентів є проблема формалізації цивільних процесуальних норм. Як ви зможете ознайомитись із тексту статті далі: проблема формалізації цивільних процесуальних норм – предметно; практично – не досліджена у вітчизняній юридичній науці. У свою чергу є можливість синтезувати певну картину наукового уявлення проблеми формалізації цивільних процесуальних норм, виходячи з напрацювань у більш загальних теоретичних категоріях: проблеми юридичної техніки, проблеми цивільного процесуального права.

З теоретичної точки зору актуальність обумовлена й низьким рівнем дослідження у відповідному напрямку і відповідною необхідністю розширення загального кола знань у юридичній науці, виявлення та усунення прогалин та необхідністю підвищення рівня систематизації відповідного кола наукових уявлень. З практичної точки зору актуальність обумовлена необхідністю подальшого покращення юридичної техніки цивільних процесуальних норм для покращення ефекту від відповідної практики їх застосування.

Виклад основних положень. Серед вітчизняних науковців є великий обсяг напрацювань з проблем юридичної техніки. Існує багато різних поглядів щодо того,

«що таке юридична техніка, з чого вона складається і як вона співвідноситься з іншими категоріями та поняттями». Проте, які б не висловлювались погляди науковцями, їх об'єднує уявлення про те, що невід'ємною складовою юридичної техніки є техніка законотворення та нормотворення. І в площині законотворення та нормотворення посідає своє місце також проблема формалізації.

Формалізацію можна розглядати під кутом різних точок зору. Науковцями виражені різні підходи до визначення цього поняття і, можна сказати, що вони є певною мірою дискусійними. Питанням поняття, сутності та підходам до розуміння формалізації права присвятив підрозділ своєї дисертаційної роботи пан Радейко Р.І. [1].

Як категорія логіки, формалізація – це вид знакового моделювання, завдяки якому сутність досліджуваного предмету чи явища фіксується знаком або комбінацією знаків, і, що найголовніше, до цього знаку або комбінації знаків ставляться, як до самого предмета або явища [2 с. 61].

Кожна норма права має свою логічну структуру, яка у взаємодії з іншими нормами утворює певну функцію для визначення регулятивного змісту, спрямованого на суспільні відносини. Висока техніка формалізації норм сприяє більш коректному сприйняттю та розумінню такої функції, усуває властиву для природної мови багатозначність і похідні від неї непорозуміння, які можуть мати місце і зашкоджувати правозастосовній практиці.

Проблема формалізації у праві існує з часів появи права як регулятора суспільних відносин. Серед основних проблем, які юридична наука намагається вирішити за допомогою формалізації, є: проблеми неоднаковості розуміння регулятивного значення законодавства, недостатній рівень його узгодженості загалом, на рівні окремих нормативно-правових актів і на рівні одиничних норм.

Різні за змістом суспільні відносин мають своє характерне особливе наповнення, що вимагає специфічного правового регулювання таких відносин і, відповідно, особливі підходи до формалізації відповідного законодавства,

структурно та змістовно.

Отже, формалізація різних за галуззю норм права має власну специфіку, власні практичні та теоретичні особливості. Формалізація процесуальних норм права має свої характерні відмінності від формалізації матеріальних норм, що, як вже зазначалось, обумовлено специфікою змісту суспільних відносин як предмета відповідного правового регулювання. У свою чергу, формалізація цивільних процесуальних норм відрізняється від формалізації процесуальних норм кримінального процесуального, адміністративного процесуального, господарського процесуального та конституційного процесуального права, що також обумовлено специфікою предмета і метода їх правового регулювання, специфічним суб'єктом складом, метою та завданнями.

З огляду на вище викладене стає зрозумілим, що проблеми формалізації, властиві кожній галузі права, доцільно розглядати окремо, що, не виключає також доцільності дослідження й більш загальних проблем, властивих сукупності галузей права та праву загалом. Галузь законодавства, що врегульовує суспільні відносини, які виникають докола здійснення судочинства у цивільних справах (цивільний процес), також доцільно розглядати окремо від усієї площини проблеми формалізації у вітчизняній юридичній науці, хоча і не відірвано від такої.

Різні вітчизняні дослідники внесли свої доробки у дослідження проблем формалізації норм цивільного процесуального права. Здебільшого мова йде не про предметне дослідження саме проблеми формалізації цивільних процесуальних норм, а про дослідження більш загальних проблем, які розкривають певною мірою і проблеми формалізації цивільних процесуальних норм: проблеми юридичної техніки та проблеми цивільного процесу.

Слід зауважити, що розуміння проблем юридичної техніки, зокрема і проблем формалізації, було б неповним без врахування доробок іноземних науковців, які враховують вітчизняні дослідники, розглядаючи ті чи інші аспекти у своїх працях.

Дослідження вітчизняних науковців проблем юридичної техніки, певною мірою розкривають і проблеми формалізації цивільних процесуальних норм права. Пропонуємо розглянути деякі думки, викладені у працях зазначених науковців, які допомагають краще зрозуміти проблему формалізації цивільних процесуальних норм.

Так як термін «формалізація» нашттовхує, в першу чергу, на думки про форму права, і, зокрема, співвідношення форми і змісту норми права, звернемо увагу на наступні думки.

В. Риднюк, досліджуючи підходи до визначення поняття законодавчої техніки, відзначає дискусійність питання співвідношення форми і змісту права. Він вважає, що характерним для багатьох юристів (Р.Іеринг, Белінг, Н.Гутгерц, Вейске, Р.Штамлер та ін.) є розуміння законодавчої техніки як вчення про форму права, що відокремлене від вчення про зміст права. В.Риднюк звертає увагу на думку Р.Іеринга про те, що юридична техніка вичерпується питанням про те, як має бути улаштоване і сформоване право, незалежно від свого змісту. І, на противагу, пропонує також і думку Х.Рандалу, який вважав, що завданням законодавчої техніки є не тільки удосконалення форм викладення актів, але й допомога у найкращому складанні правових актів по суті [3].

Дискусію серед науковців дещо під іншим кутом, співвідношення «форми» і «джерела» описує Н.Чубоха. Вона підкреслює, що «відсутність в юридичній літературі загально визначених понять як «форми права», так і «джерела права» призводить до різноманітних тлумачень як самих термінів, так і їх взаємодії та взаємозв'язку», та наводить судження різних науковців з цього приводу [4].

Трохи згодом у тій самій праці Н.Чубоха підсумовує: «Узагальнюючи висловлені вище позиції різних вчених, варто зазначити, що в основному всі вони розглядають питання форм (джерел) права з огляду на формування права та форми його буття. Те, що одні автори визначають як форму встановлення правових норм, інші називають діяльністю держави по їх встановленню або судовими і

адміністративними прецедентами» [4].

Отже, ми бачимо, що питання співвідношення форми та змісту або форми та джерела права є дискусійними у наукових колах.

У продовження проблеми формалізації звернемо увагу на думки М.І. Панова, який, розглядаючи проблеми точності правових норм, відзначає: «Відомо, норма права є первинною і основоположною клітинкою («цеглинкою») законів, підзаконних нормативно-правових актів та актів органів місцевого самоврядування. Саме шляхом формулювання в нормативно-правових актах правових норм, як узагальнених правил поведінки суб'єктів права – дозволеної чи забороненої – відбувається регулювання суспільних відносин. Таким чином, точність правових норм (і їх досконалість) виступає обов'язковою умовою якості нормативно-правових актів і, відповідно, належного правового регулювання у суспільстві» [5].

Більш практичні проблеми юридичної техніки також не обходять увагою вітчизняні науковці, висловлюють свої судження, зауваження та пропозиції. Так, пан Шутак І.Д. у своїй праці «Юридична техніка: курс лекцій» зазначає, що активне наукове дослідження юридичної техніки в Україні почалось з 1990-х років, коли Україна здобула незалежність. Також він відзначає, що внаслідок швидких темпів створення законодавства без врахування прийомів та засобів юридичної техніки було прийнято велику кількість необдуманих, юридично неякісних та логічно неструктурованих нормативно-правових актів, подальше застосування яких призвело до численних помилок, колізій та суперечностей у регулюванні суспільних відносин [6].

У свою чергу Н. Гунько досліджуючи проблеми коригуючої законотворчої діяльності, відзначає стихійність та нерівномірність законотворчого процесу, що призводить до низки законотворчих помилок, а саме: «невідповідність змін (а подекуди й суперечливість) потребам та меті правового регулювання суспільних відносин та чинній системі законодавства, невідповідність змін змісту і меті первинного закону,

неправильний вибір правових засобів, термінологічний різнобій, порушення реквізитних вимог, неправильний вибір форми та багато інших» [7].

Проблеми юридичної техніки вітчизняного законодавства під кутом зору дослідження деструктивних процесів формалізації права досліджував пан Радейко Р.І. Він виокремив такі деструктивні процеси, як: надмірність правового регулювання та бюрократизація права (у проявах: зловживання документальністю, адміністративною пасивністю та імітацією ефективної діяльності в системі державного управління) [8].

Пані Дзейко Ж.О., розглядаючи проблему подолання впливу юридичної демагогії у процесі застосування законодавчої техніки, відзначає такий аспект недосконалості вітчизняного законодавства, як «розробка законів України, які практично не можуть бути реалізовані без достатнього фінансового забезпечення» [9].

Також Дзейко Ж.О., досліджуючи сучасний стан та пріоритетні напрямки розвитку законодавчої техніки в Україні, звертає увагу на такі проблемні аспекти: удосконалення практики застосування правил та засобів створення та систематизації законів на основі Конституції України і відповідно до неї; незбалансованість співвідношення уповноважуючих, забороняючих та зобов'язуючих норм у законах та підзаконних нормативних актах; необхідність закріплення дієвих механізмів реалізації положень, що передбачаються у законодавстві; вдосконалення правил і засобів формулювання взаємозв'язків між нормами законів та законів і підзаконних нормативних актів; формулювання і реалізація загальносистемного підходу до застосування правил і засобів створення і систематизації законів; вдосконалення механізмів узгодження законопроектів; покращення застосування правил і засобів законодавчої техніки при приведенні законодавства України у відповідність з європейським; попередження і ліквідація колізій у законодавстві України; вироблення стабільної практики застосування законодавчої техніки;

подолання розриву між наукою та практикою застосування законодавчої техніки [10].

Косович В.М. у своєму дисертаційному дослідженні присвятив підрозділ своєї роботи якості нормативно-правових актів як визначальному показнику їх досконалості. У своїй роботі він виражає позицію: «створюючи якісний нормативно-правовий акт, необхідно формувати механізм його ефективної реалізації чи застосування, а не навпаки». Тобто також звертає увагу на питання механізму реалізації положень закону. У розвитку теми якості закону Косович В.М. підходить до проблеми дотримання принципу юридичної визначеності як ознаки якості закону і наводить рішення ЄСПЛ у справі «Корецький та інші проти України», в якому ЄСПЛ звертає увагу на проблему передбачуваності Закону [11, 12].

Щодо принципу правової (юридичної) визначеності, який є складовою більш широкої категорії принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Конституції України [13], варто відзначити також наступне: Європейський суд з прав людини у рішенні по справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» наголошує: «Конвенція вимагає, щоб усе право чи то писане, чи неписане, було достатньо чітким, щоб дозволити громадянинові, якщо виникне потреба, з належною порадою передбачати певною мірою і за певних обставин наслідки, які може спричинити певна дія» [14].

Таким чином, це положення регламентує вимогу до передбачуваності законодавства, а, отже, й до його формалізації.

В продовження цієї думки зазначимо, що Лагодич Т.П. приділила увагу питанню юридичної техніки як критерію визначеності права. Вона зазначає, що юридична техніка відіграє важливу роль у правотворчості, і що вона (юридична техніка) значною мірою здатна забезпечити належну якість та ефективність усього законодавчого масиву. Зазначає, що функціональним призначенням юридичної техніки є створення закону, який би відповідав змістові норми права [15].

Зокрема пані Мінченко Р. у своєму

дослідженні приділила увагу питанням юридичної техніки внесення змін до цивільного процесуального законодавства України, у якій навела зауваження до деяких змін у законодавстві, що стосувались цивільного процесу України. Також підкреслила, що юридична техніка сприяє дотриманню одного з найважливіших правових принципів – принципу юридичної визначеності [16].

Розглянемо далі, які доробки у проблемах цивільного процесу розкривають питання формалізації цивільних процесуальних норм.

У першу чергу варто звернути увагу на те, що чинна редакція цивільного процесуального кодексу України (2017 року) отримала оцінку у вигляді науково-практичних коментарів. З останніх, у 2021 році світ побачили науково-практичні коментарі до цивільного процесуального кодексу України: за загальною редакцією Голубевої Н.Ю. [17] та за загальною редакцією Васирина Н.В., Кот О.О., Гулько Б.І. [18]. У 2023 році видано коментар до Цивільного процесуального за загальною редакцією Ясинок М.М. [19]. У зазначених коментарях проведений постатейний аналіз Цивільного процесуального кодексу України з практичної та теоретичної точок зору та звернено увагу на проблемні аспекти у формалізації деяких норм.

Особливої уваги заслуговує праця Гузь Л.Є. «Цивільний процесуальний кодекс України. Судово-практичний коментар для суду першої інстанції», яка побачила світ у 2022 році. Праця багатосторонньо висвітлює проблеми цивільного процесу і з теоретичних, і з практичних сторін, і може бути надзвичайно корисною для врахування при дослідженні проблем формалізації цивільних процесуальних норм [20].

Слід відзначити, що різного роду зауваження, як до цивільного процесуального кодексу загалом, так і до його окремих норм та положень, є частково висвітленням проблемних аспектів формалізації цивільних процесуальних норм, оскільки сам Цивільний процесуальний кодекс та його складові отримують життя через свою форму.

Певні зауваження саме до Цивільного процесуального кодексу вже

мали місце і від Конституційного суду України, який рішенням від 6 квітня 2022 року визнав неконституційними деякі положення Цивільного процесуального кодексу України [21].

У напрацюваннях вітчизняних науковців з проблем цивільного процесу є можливість виокремити, окрім вищезгаданих, ще й такі проблемні аспекти, вирішення яких може досягатись удосконаленням юридичної техніки формалізації відповідних норм, а саме:

- складність для розуміння та виконання правових процедур, що складають зміст цивільного процесу;
- неврегульованість або недостатня урегульованість правових процедур, що складають зміст цивільного процесу;
- недостатня чіткість (розмитість) формулювань деяких положень, що створює складнощі при їх застосуванні.

Для прикладу, О. Гнатів, розкриваючи тему фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі, зазначає, що «не вирішеним все ще є питання щодо визначення співмірності витрат, а також уникнення зловживань з різних сторін у цій сфері». Тобто можна сказати, що вона звертає увагу на недосконалість певних правових механізмів, які мають місце у цивільному процесі, на недостатню їх урегульованість [22].

В якості ще одного прикладу можна розглянути роботу судді Верховного Суду А.О. Лесько, у якій авторка звертає увагу на критичні зауваження інших науковців щодо положень цивільного процесуального кодексу, зокрема, на незрозумілість та суперечливість деяких положень цивільного процесуального кодексу, їх невідповідність положенням Конституції та висловлює власну думку про те, що формулювання ч. 1 ст. 203 ЦПК України слід визнати недосконалим [23].

У доробках інших науковців також прослідковуються подібної природи зауваження до цивільних процесуальних норм. Згадані роботи, у сукупності з вищевикладеним, достатньо зрозуміло ілюструють, що насправді існує певний обсяг проблеми цивільного процесу, які можна вирішити шляхом покращення юридичної техніки формалізації

відповідних норм.

І на завершення, також хочеться відзначити, що вимоги щодо формалізації різного роду норм містяться і у чинному законодавстві. Не тільки Конституція містить положення щодо вимог формалізації цивільних процесуальних норм, але багато інших нормативно-правових актів і навіть сам цивільний процесуальний кодекс. Наприклад, положення ст. 2 ЦПК (Завдання та основні засади цивільного судочинства), ст. 3 ЦПК (Законодавство про цивільне судочинство) [24]. У більш широкому розумінні все законодавство в цілому містить у собі вимоги до формалізації, оскільки воно має бути узгоджене між собою.

У свою чергу, Міністерством юстиції схвалено «Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проєктів нормативно-правових актів» [25], а Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини схвалені «Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проєктів) на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [26].

Висновки. Незважаючи на те, що предметних досліджень саме проблем формалізації цивільних процесуальних норм серед вітчизняних науковців поки не здійснювалось, проте існує масив теоретичного матеріалу у напрямках юридичної техніки та проблем цивільного процесу, з якого можна синтезувати картину наукового уявлення щодо проблем формалізації цивільних процесуальних норм.

У низці поглядів вітчизняні науковці сходяться у думках. Наприклад, всі розглянуті праці ілюструють однаковість щодо оцінки стану наукової розробки проблем формалізації. Незважаючи на істотний прогрес у дослідженні проблем юридичної техніки, вони все ще залишаються гостро актуальними та перспективними для подальших наукових досліджень.

Для узагальненого розуміння оглянутих напрацювань можна їх класифікувати за наступними різними критеріями. Наприклад:

1. За галузевою приналежністю:

- Теоретико-правові. До них відносяться дослідження загальних проблем техніки формалізації, юридичної логіки, юридичної техніки, що дозволяє розглянути питання під кутом зору загальних принципів та цінностей правової системи (напрацювання: Шутак І.Д., Радейко Р.І., Риндюк В., Чубоха Н., Дзейко Ж.О. та інш.).

- Галузеві. До таких можна віднести праці та ідеї вітчизняних науковців у проблемах цивільного процесу. Важливу роль серед них відіграють безпосередньо науково-практичні коментарі до Цивільного процесуального кодексу, оскільки у них здійснений постатейний аналіз кожної норми, що дозволяє виявляти проблеми формалізації саме конкретних норм (напрацювання: Гузь Л.Є., Ясинок М.М., Василина Н.В., Кот О.О., Гулько Б.І. та інш.).

2. За часом:

- Класичні дослідження, тобто такі, що формуються на початку 90-х років. До них відносяться написані в період з початку 90-х років і до початку 2000-х років праці, які мали значний вплив на розвиток наукового уявлення техніки формалізації цивільних

процесуальних норм (напрацювання: Бобровник С.В., Рабінович П.М., Шутак І.Д., Панов М.І., Погребняк С.П. та інш.).

- Сучасні наукові роботи. До них можна віднести напрацювання, що були написані після початку 2000-х років і відображають поточний стан розвитку наукового уявлення про техніку формалізації цивільних процесуальних норм (напрацювання: Радейко Р.І., Ясинок М.М., Дзейко Ж.О., Косович В.М., Мінченко Р. та інш.).

3. За змістом:

1. Теоретичні – це роботи, що містять теоретичний аналіз аспектів, пов'язаних із технікою формалізації цивільних процесуальних норм (напрацювання: Бобровник С.В., Рабінович П.М., Шутак І.Д., Риндюк В., Чубоха Н., та інш.).

2. Практико-орієнтовані – це роботи, що орієнтовані на практичних аспектах застосування техніки формалізації цивільних процесуальних норм і містять відповідні рекомендації та приклади (напрацювання: Мінченко Р., Голубева Н.Ю., Ясинок М.М., Лесько А.О., Гузь Л.Є. та ін.).

Література:

1. Радейко Р.І. Теоретико-правові засади формалізації права : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2014. 239 с.
2. Конверський А.Є. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів. – К.: Центр учбової літератури, 2008. С 61.
3. Риндюк В. Законодавча техніка: підходи до визначення поняття / В. Риндюк // Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 15. – К., 2004. – С. 344-353.
4. Чубоха Н. Співвідношення категорій «форма» та «джерело» права / Н. Чубоха // Історико-правовий часопис. 2018, № 2 (12). С.105-109.
5. Панов М.І. Точність правових норм як необхідна умова якості правотворення / М.І. Панов // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції, м. Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 р. С. 12-15.
6. Шутак І.Д. Юридична техніка: курс лекцій. – Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. – Дрогобич: Коло, 2015. С. 7.
7. Гунько Н. Проблеми коригуючої законотворчої діяльності та способи їх розв'язання// Підприємництво, господарство, право. – 2020, №1. С. 154-159.
8. Радейко Р.І. Деструктивні процеси формалізації права//Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – № 825 (7). С. 204-211.
9. Дзейко Ж.О. Подолання впливу юридичної демагогії у процесі застосування законодавчої техніки як основа удосконалення законодавства України // Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.). С. 264-268.
10. Дзейко Ж.О. Сучасний стан та пріоритетні напрямки розвитку законодавчої техніки в Україні: практичні аспекти/ Ж.О. Дзейко // Університетські наукові записки. 2006, №3-4 (19-20). С. 28-35.
11. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : дис. док. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 488 с.
12. Рішення ЄСПЛ у справі "Корецький та інші проти України" (Case of Koretskyu and Others v. Ukraine) від 3 квітня 2008 року (Страсбург), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text (дата звернення: 13.06.2023)

13. Конституція України : 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.06.2023).
14. Рішення ЄСПЛ у справі "Стіл та інші проти Об'єднаного Королівства" (Case of Steel and others v. the United Kingdom) від 23 вересня 1998 (Страсбург), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_106#Text (дата звернення: 13.06.2023).
15. Лагодич Т.П. Правотворча помилка як результат недотримання вимог юридичної техніки// Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми та перспективи: матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови. Ч.2. Київ, 28 листопада 2019 р. . – К., С.94-97.
16. Мінченко Р. Юридична техніка внесення змін до цивільного процесуального законодавства України // URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-22> (дата звернення: 13.06.2023).
17. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / за заг. ред. Н.Ю.Голубевої . – К.: Юрінком Інтер, 2021р.. 840 с.
18. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. Н.В Васирина, О.О Кот., Б.І Гулько. – К.: Дакор, 2021. – 1028 с.
19. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар// Ясинок М.М. – К.: Алерта, 2023. 860 с.
20. Гузь Л.С. Цивільний процесуальний кодекс України. Судово-практичний коментар для суду першої інстанції. – К.: Алерта, 2022. 1028 с.
21. Рішення Конституційного Суду України у Справі № 3-9/2019(206/19)// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#n2> (дата звернення: 13.06.2023).
22. Гнатів О. Практика фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі// Актуальні проблеми правознавства. 2019, №4 (20). С.164-166.
23. Лесько А.О. Врегулювання спору за участю судді: проблеми і перспективи// Правова держава. 2019, №34. С.48-55.
24. Цивільний процесуальний кодекс України офіц. текст. Редакція від 15.04.2023 ст.ст. 2,3 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 13.06.2023)
25. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Редакція від 21.11.2000. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text> (дата звернення: 13.06.2023)
26. Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проектів) на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Редакція від 15.08.2006//URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-06#Text> (дата звернення: 13.06.2023).

References:

1. Radejko, R.I. (2014). "Theoretical and legal principles of formalization of law": Ph.D dissertation, Law. Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, Ukraine. pp 239.
2. Konverskyi, A.E. (2008). *Lohika: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh fakultetiv [Logic: a textbook for law students]*, p. 61.
3. Ryndyuk, V. (2004), "Legislative technique: approaches to defining the concept". *Pravova derzhava: shchorichnyk naukovykh prats Instytutu derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. vol.15 pp. 344-353*
4. Chubokha, N. (2018), "Correlation between the categories "form" and "source" of law". *Istoryko-pravovyi chasopys. vol. 2 (12). pp. 105-109.*
5. Panov, M.I. (2015), "Accuracy of legal norms as a necessary condition for the quality of law-making". *Yurydychna tekhnika: doktrynal'ni osnovy ta problemy vykladannia [Legal technique: doctrinal foundations and problems of teaching]*, Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia [International Scientific and Practical Conference] m. Kharkiv, Ukraine. pp. 12-15.
6. Shutak, I.D. (2015), *Yurydychna tekhnika: kurs lektzij [Legal technique: a course of lectures]*. Kolo, Drohobych, Ukraine p. 7.
7. Hun'ko, N. (2020), "Problems of corrective law-making activity and ways to solve them". *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo, pravo. vol. 1. pp.154-159.*
8. Radejko, R.I. (2015), "Destructive processes of formalization of law", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*, vol. 825 (7), pp. 204-211.
9. Dzejko, Zh.O. (2021), "Overcoming the influence of legal demagoguery in the process of applying legislative techniques as a basis for improving the legislation of Ukraine", *Suchasni tendentsii rozvytku zakonodavstva Ukrainy v konteksti provedennia derzhavnykh reform [Modern trends in the development of Ukrainian legislation in the context of state reforms] Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia [International Scientific and Practical Conference]*, Chernivtsi, Ukraine, pp. 264-268.
10. Dzejko, Zh.O. (2006), "The current state and priority directions of the development of legislative technology in Ukraine: practical aspects", *Universytets'ki naukovy*
11. Kosovych, V.M. (2015), "General theoretical aspects of improvement of normative and legal acts of Ukraine", Ph.D. Thesis, law, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine.
12. Case of Koretsky and Others v. Ukraine, (2008), available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text (Accessed 13.06. 2023).

13. *The Verkhovna Rada of Ukrain (1996), Constitution of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 13.06. 2023).*
14. *Case of Steel and others v. the United Kingdom (1998), available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_106#Text (Accessed: 13.06. 2023).*
15. *Lahodych, T.P., (2019) "A legal error as a result of non-compliance with the requirements of the legal technique", Ukrains'ka mova v iurysprudentsii: stan, problemy ta perspektyvy [Ukrainian language in jurisprudence: state, problems and prospects], XV Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy [XV All-Ukrainian scientific and practical conference on problems of development and functioning of the state language], Kyiv, Ukraine, part. 2, pp. 94-97.*
16. *Minchenko, R. (2020), "Legal technique of making changes to the civil procedural legislation of Ukraine", available at: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-22> (Accessed: 13.06. 2023).*
17. *Holubeva, N.Yu. (2021), Naukovo-praktychnyj komentar Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Civil Procedure Code of Ukraine], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.*
18. *Vasylyna, N.V Kot, O.O and Hul'ko, B.I. (2021), Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar [Civil Procedure Code of Ukraine. Scientific and practical commentary], Dakor, Kyiv, Ukraine.*
19. *Yasynok, M.M. (2023), Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyj komentar [Civil procedural code of Ukraine: scientific and practical commentary], Alerta, Kyiv, Ukraine.*
20. *Huz', L.Ye. (2022), Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy. Sudovo-praktychnyj komentar dlia sudu pershoi instantsii [Civil Procedure Code of Ukraine. Legal and practical commentary for the court of first instance], Alerta, Kyiv, Ukraine.*
21. *Constitutional Court of Ukraine (2022), decision in the case № 3-9/2019(206/19) available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#n2> (Accessed: 13.06. 2023).*
22. *Hnativ, O. (2019), "The practice of actual reimbursement of costs for legal aid with actual costs in civil proceedings", Aktual'ni problemy pravoznavstva vol, 4 (20). pp. 164-166.*
23. *Les'ko, A.O. (2019), "The practice of actual reimbursement of costs for legal aid with actual costs in civil proceedings", Pravova derzhava, vol. 34. pp.48-55.*
24. *The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), Civil Procedure Code of Ukraine, articles 2-3, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Accessed: 13.06. 2023).*
25. *Ministry of Justice of Ukraine (2000), Methodological recommendations for the legal examination of projects of regulatory and legal acts, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text> (Accessed: 13.06. 2023).*
26. *The Ministry of Justice of Ukraine and the Government Commissioner for European Court of Human Rights (2006), Methodological recommendations for the examination of regulatory legal acts (their drafts) for compliance with the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-06#Text> (Accessed: 13.06. 2023).*

Стаття надійшла до друку 19.06.2023